

Yeşaya, elli dokuzuncu bölüm

- I. Yahuda'yla ilgili peygamberlikler (1-12)
- II. Uluslarla ilgili peygamberlikler (13-27)
- III. Efraim ve Yahuda'yla ilgili uyarıcı önbildiriler (28-35)
- IV. Tarihsel parantez: Sanherib'in saldırıları ve Hizkiya'nın hastalığı (36-39)
- V. Tanrı'nın yüceliği ve görkemi (40-48)
- VI. Rabbin acı çeken Uşağı (49-57)
- VII. Yüreklendirici son sözler ve peygamberlikler (58-66)**
 - A. Uyarı borusu çalınır (58)
 - B. Tanrı, aralarında adam olmadığını gördü (59).**
 1. Tanrı İsrail'in suçlarını belirtir (59:1-8).
 2. İsrail, suçlarını kabul eder, onlardan döner (59:9-15).
 3. Tanrı İsrail'i kurtarmaya girişir (59:15-21).

Tanrı, 58:1'de Yeşaya'ya, yüksek sesle Yahuda'nın günahlarını bildirmesini buyurdu. Peygamber 58:4-7,13'te Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmeye başlamıştı, 59. bölümde de Yahuda'daki iğrençlikleri açığa çıkarmayı sürdürür. Günahlarının sonucunda, Tanrı'nın kolu kısa ve kulakları ağır duymuş gibi göründü. 59. bölüm, 1:2-23 bölümüne çok benzer.

59:1 Rabbin eli kısalmadı ... kulağı ağırlaşmadı: Dün, bugün ve yarın değişmeyen Tanrı'nın eli kısalmı mı, kulağı ağırlaşır mı (50:2a; Tesniye 7:9)? İnsanların sorunlarını çözmek için O'nun, daha düşlerinde bile tasarlamadıkları çareleri vardır (Sayılar 11:22-23). Kulağı, duaları duymaya kesinlikle hazırdır (65:24). Ne var ki, duacının itiraf edilmemiş günahları, Tanrı'nın onların duasına yanıt vermesini engeller (58:2-4; 59:2). Oysa doğruların dualarından hoşlanır (Süleyman'ın Meselleri 15:8,29; 1. Petrus 3:10-12).

kısalmadı, ağırlaşmadı: Tanrı'nın inanlı için sınırsız yardım kaynakları vardır. Tanrı'nın acıması sonsuzdur. Gücü sonsuzdur. Bilgiği sonsuzdur (Romalılar 11:33-36). Buna karşın, tanrısal kişiler, kendi öz yapılarında, inanlı topluluklarında ve Müjde'nin yayıldığı dünyanın dört bucağında ruhsal yoksulluktan yakınır. Ruhsal yoksulluğun -- bireylerin imanda olgunlaşma yavaşlığı, inanlı topluluklarının gelişme eksikliği, Müjde'nin yayılmasındaki engellerin -- nedeni günahdır. Günahdır, dua eden dudakla Tanrı'nın işiten kulağı arasına giren (Mezmun 66:18). Günahdır, duacının acil gereksinimiyle Tanrı'nın yardım sunan eli arasında duran. Duacının günahı (çekişmeler [Galatyalılar 5:19-20]; ahlaksızlık [Efesliler 5:5]; sarhoşluk [Efesliler 5:18]; yalan [Vahiy 21:8]; v.b.), kişisel doğruluğu yansıtmaz; bu nedenle duası yanıtlanmaz. İnanlı topluluğundaki birlik, iman (Matta 13:58; İbraniler 11:6), gerçeğe bağlılık (Vahiy 2:15,16), dayanma gücü ve sevgi (Vahiy 2:4) eksikliği, Tanrı'nın ruhsal yengiler sağlamasına engel olur.

59:2 sizinle Allahınız arasına fesatlarınız ayrılık koydu: Bir yandan İsraililer, oruç tutarak Tanrı'yı isteklerini yerine getirmeye ikna etmek peşindeydi (58:3). Öbür yandan Tanrı'nın buyurduğu gibi (58:1) Yeşaya, İsraililer'e suçlarının duaları engellediğini bildiriyordu (1:15; Mezmun 66:18; Yeremya 5:25; Hoşea 5:15).

Günah bulutları! Bulutlar güneşin yüzünü nasıl örterse, günah -- insanların «küçük» saydıkları günahlar bile -- Tanrı'nın yüzünü gizler. Gökbilimci David Rittenhouse gezegenlerin büyüklüğünü ve yıldızların gökteki konumunu ölçmekte çok başarı gösteren biriydi. Ama şunu öğrendi: Teleskopun camında bir tek ipek ipliği bile, uzaktaki bir yıldızın ışığını büsbütün gizlerdi. Benzer bir biçimde önemi anlaşılmayan yanlışlık, gizli bir günah, hafif bir kuşku Tanrı'nın yüzünü görünmez kılar.

ayrılık koydu: Aslında bu ayette bulunan fiil, geçmişte süren bir davranışı belirtir: «Ayrılık koyuyordu» olarak çevrilmelidir. Bundan Yahuda'nın uzun zamandır günahı sürdürdüğü, böylece de Tanrı'yla kendisi arasındaki ayrılığı çoğalttığı anlaşılır.

İnsanların kişisel ilişkilerindeki herhangi bir ayrılık acıdır, ama Tanrı'yla insanların arasındaki ayrılık, yaşamdaki en acıklı durumu oluşturur. Bu ayrılık, ahlaksaldır. Tanrı insanlara, alıp verdikleri soluktan daha yakındır. Ne var ki, O ahlaksal evrende insanlardan tam karşıt uçtadır.

1. İnsanların doğası Tanrı'ninkine zıttır.

İnsanoğlu Tanrı'nın benzerliğinde yaratılmış olmasına karşın (Tekvin 1:27), günah işleyerek Tanrı'nın tüm varlığına ters düşen günah doğasını yükledi.

2. İnsanların amacı Tanrı'ninkine zıttır.

Doğal insan Tanrı'ninkini değil, kendi istemini yerine getirmeyi amaçlar. Tanrı yalnız Mesih inanlılarını, O'nun istemini içtenlikle yapmaya isteklendirebilir (Filipililer 2:13).

Yalnız İsa Mesih Tanrı'yla insanlar arasındaki ayrılığı yok edebilir (Romalılar 5:10; 2. Korintliler 5:18; Koloseliler 1:20-22). Yalnız İsa Mesih, Tanrı'yla salt (mutlak) bir ilişkide olmanın eksiksiz örneğidir (İbraniler 1:3; 10:7,9a).

suçlarınız O'nun yüzünü sizden gizledi: Suçların korkunç sonucu, günahından dönmeyenin Tanrı'nın yardımından uzak ve tek başına bırakılmış olmasıdır (Tesniye 31:17). Daha da kötüsü kişi, günaha ve onun sonuçlarına teslim edilir (Tesniye 29:21).

59:3-8 Bu ayetlerde İsraililer'in suçları kaleme alınır. Bedenlerinin üyeleri -- elleri, parmakları, dudakları, dilleri, ayakları -- akıllarındaki düşünceleri somutlaştırıyordu. Duaları işitilecekse, suçlarından dönmeleri gerekiyordu. İğrençlikleri üç gruba bölünür:

1. Düşünceleri

Her insanın tüm yaşamı, yüreğinin düşüncelerinden yön alır. Bunun için kişi, yüreğini tanrısallığa uymayan düşüncelerden korumaya çağrılır (Süleyman'ın Meselleri 15:8). Günah bir tek düşünceyle başlar. Yakup, «Tutku gebe kalır ve günahı oluşturur» der (Yakup 1:15). Burada aynı kavram dile getirilir: «Kötülüğe gebe kalıyorlar ve fesat doğuruyorlar (59:4). Bu «günaha hamilelik», zehirli yılanın yumurtalarından yavru çıkarmasına ve örümceğin ağını dokumasına benzetilir (59:5; Mezmur 7:14). Ulaştıkları en üstün düzey ıvır zıvırdır («boşluğa güveniyorlar» [59:4]). Karanlık ürünleri hile ve hainlik, zarar ve zulümdür. Ne yazık ki, Davut bir ara böyle karanlık yollarda koşuyordu (2. Samuel 11:1-27). Bu üzücü olay için bağışlanmayı diledikten sonra yaşamının çoğu günlerinde Tanrı'nın yolunu tutmuştu (Mezmur 119:32,60).

2. Sözleri

a. Dudakları açıkça yalan söylüyordu (32:7; 59:3,4).

b. Dilleri kötülük homurduyordu (59:3).

Dedikodu yapıyor, söz taşıyor (Yeremya 6:28; 9:4,5); zorbalık ve isyan sözlerle konuşuyor ve düşündükleri hileli sözleri açığa vuruyorlardı (59:13).

3. Davranışları

a. Elleri kanla ve parmakları fesatla kirlendi (1:15,21; 59:3,7; Süleyman'ın Meselleri 1:16; 2. Krallar 21:6,16; 24:4; 25:25; 2. Tarihler 24:21,22; 28:3; 33:6; 36:16; Yeremya 22:17).

1). Çocuklarını Molek'e kurban ettiler.

2). Peygamberleri ezdiler.

3). Yasa perdesinin arkasından katillik yaptılar (örneğin, Nabot [1. Krallar 21:11-16]) ya da adaleti çarpıtarak zor koşullar oluşturarak insanların yaşam alanlarını daralttılar (1:23).

Elleri iri zorbalıklarla uğraşır, parmakları ise ince hainlikleri çevirirdi.

b. Ayakları kötülüğe koşarlardı (59:7; Süleyman'ın Meselleri 2:15; Romalılar 3:15).

c. Soygun ve kırım onların yollarındaydı (59:7).

59:4 doğrulukla dava açan yok ve hakikatle dava güden yok: Tanrı İsraililer'e, adaletle davranmalarını buyurmamış mıydı (Mezmur 82:3; Süleyman'ın Meselleri 21:3; Yeşaya 56:1,2; Hezekiel 45:9)? Devlet görevlileri adaleti güvenceye bağlamalıdır (2. Samuel 8:15; 1. Krallar 10:9; Süleyman'ın Meselleri 8:15; Yeremya 22:15,16). Vatandaşlar da, adaletin yerine getirilmesi için seslerini yükseltmeliler. Ama Yeşaya'nın yaşadığı çağda ne egemenler ne de halk, adalete önem veriyordu. Herkes kendi çıkarının peşindeydi. Yürüdükleri yollarda adaletin izi yoktu (59:8). Böylece Tanrı'dan ne denli uzak olduklarını kanıtlıyorlardı. İsa Mesih gelince dünyada adalet sabitleştirecektir (9:7; Yeremya 23:5). Tanrı, adaletine uyanlardan hoşlanır (Tekvin 18:19).

59:5 zehirli yılan: Daha yumurtasından çıkmadan önce zehirli yılanı öldürecekleri yerde, İsraililer kötü niyetlerini sonuçlandırarak yılanı besler gibi oldular.

59:5,6 örümcek ağı dokuyorlar ... ağlarından esvap olmaz: Adem ve Havva günahlarını incir yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Onlar gibi Yeşaya'yla çağdaş Yahudalılar (daha doğrusu, her çağda günahını bırakmayan ama aynı zamanda iyilik bekleyen herkes!), ruhsal çıplaklıklarını iyi işlerle örtmeyeceklerini kabul etmediler. Tanrı'nın bu konuda bildirdiği gerçekleri geri çevirirler (Efesliler 2:8,9). Şaşılacak şey! Kendi bilgilerini Tanrı'nın bildirisinden üstün görürler. Bunun örneği bir hastanede görüldü.

Genç bir Mesih inanlısı hastanede yatıyordu. Onu ziyaret etmeye giden bir kişi şu olayla karşı karşıya geldi: Yaşlı bir bayan koridorda geziniyordu. Üstünde önden kapalı arkadan açık hastane geceliği vardı. (Bu giysileri icat eden kişi kesinlikle bir hasta düşmanıydı!) Arkasını kapatmak için kadıncağz bir ceket giymişti ama ceketin kalçalarını örtmek için uzunluğu yetmiyordu. Örtmek istediği organları ortadaydı. Nasıl bunun ayırımına varmadı, hayret! Kadına baktığında insan, onun ceketinin uzunluğunu yoklayacağını düşünür. Bunu düşünemediyse en azından soğuk bir esinti duyup anlaması beklenir. Ama hayır, hiç umurunda değildi. Tanrı'nın buyruklarına uymayanlar da böyledir. Günahlarının etkilerini gözden gizlemek isterler ama «ceketlerinin kısa geldiğinin» ayırımına bile varmazlar. «İşledikleriyle insan örtünmez» (64:6; Filipililer 3:19)! Ancak Tanrı'nın armağan olarak verdiği doğrulukla örtünür (Tekvin 3:21; Romalılar 13:14; Galatyalılar 3:27; Filipililer 3:9).

işledikleriyle insan örtünmez:

1. Giysinin amacı bedeni örtmektir. Örtünmek ve kurtulmalıkla günahdan bağışlanmak, İbranice'de birbirlerine çok yakın kavramlardır. Ne var ki günahlılar, ne işledikleri kötülükle ne de doğru saydıkları işlerle örtünemez (64:6).

Ağların çeşitleri:

- Sözde kalan inanç bildirisi ağı (Romalılar 2:17-29; Yakup 2:14-17)
- Dinsel tören ve yasa ağı (Romalılar 3:28; Galatyalılar 2:16; Koloseliler 2:16,17)
- Dürüst yaşam ağı

Dürüst bir yaşam düzeni başkalarının övgüsünü ne denli kazanırsa kazansın, Tanrı'nın doğruluğundan yoksunsa sonsuz değeri yoktur. İsa Mesih'i Kurtarıcı olarak kabul etmeyen, günahsız doğadan oluşan ürünleri yoktur. Günah benliğinin ürünü, doğruluğu ne denli taklit ederse etsin doğruluktan yoksundur.

2. İnsanı örten tek giysi

İsa Mesih, düğün giysisine kuşanmadan kimsenin düğüne gelme hakkı olmadığını söylediğinde şunu anlatıyordu (Matta 22:11): İsa Mesih'e inananlar doğrulukla giydirilir (Romalılar 5:1; 8:1; Filipililer 3:7-9).

yaptıkları fesat işleridir: İnsanlar uğraşlarının çok önemli olduğuna inandırmak ister, ama Tanrı açısından onlar boşun boşuydu. Kalıcı hiçbir önemi yoktu (Romalılar 6:21). Günah işlerinin kalıcılığı olsaydı ve kat kat rahatlık sağlasaydı yine de çekiciliği kalmazdı, çünkü günah Tanrı'yla günahkar arasında duvar örer (59:2).

zorbalık işleri: Zorbalık işlerinin bir yapıcılığı yoktur. Yalnız yıkıma uğrattır.

59:7 suçsuz kanı dökmeye acele ederler: Bu cümlede, 2. Krallar 21:16'da ve 24:4'te kullanılan sözler çok ağır ve kesindir. Bu açıklama biçimi, Manasse'nin egemenliğinde suçsuzların öldürülmesine benzer bir kırımı gösterir.

düşünceleri fesat düşünceleri: Birçokları akıllarına geliveren düşünceler üzerinde denetimleri olmadığını ve düşünceleri için sorumlu tutulamayacaklarını ileri sürer. Tanrı insanlardan, elinde olmayan bir koşulu beklemez. Ne var ki, Tanrı'nın düşüncelerle ilgili belirgin beklentileri vardır (Mezmun 51:6; «Düşünceler»le ilgili nota bakın [59:3-8]). Düşünme nasıl oluşur? Görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılanan izlenimler zihnin hazinesine katılır. Kişinin isteminin yönlendirilmesiyle bu izlenimlerin akla getirilmesi, seçilmesi, aralarında bağlantı kurulması ve karşılaştırılması, düşünme eylemidir. Her insan tanrısallığa ve gerçeğe uymayan düşünceleri tasarlamayı, geliştirmeyi, sonuçlandırmayı yeğleyebilir. Ya da tanrısallığa ve gerçeğe **uymayan** düşünceleri geri çevirmeye, onların yerine tanrısallığa ve gerçeğe **uyan** düşünceleri tasarlamayı, geliştirmeyi, sonuçlandırmayı yeğleyebilir. Seçim kişiye özgüdür. Yüreğinin bekçisi kendisidir. Düşüncelerinin kutsal sınırlar içinde kalması doğallıkla olması için zihnine giren izlenimleri denetlemelidir (Mezmun 19:14; 49:3; Romalılar 12:2; Filipililer 4:8).

soygun ve kırgın onların yollarında: (Romalılar 3:16)

59:8 selamet yolunu bilmezler: İsraililer, kendilerine eğri yollar yaptıkları için esenliğe kavuşamazlardı (57:20,21). Esenlik yalnızca doğruluk aracılığıyla elde edilir (32:17).

izlerinde adalet yoktur: Çoğunlukla Yahudalılar başkalarının haklarını ne tanır ne de korurlardı. Kendi işlerini adalet ilkelerine uygun bir biçimde yürütmezlerdi (59:14; 1:17,21,23; 3:14,15).

kendilerine iğri yollar yaptılar: (Süleyman'ın Meselleri 2:13-15; 10:9; 28:6,18)

59:9 bundan ötürü: Her düşünce, her eylem bir sonuca varır. Her insan, yaşamının niceliğinin bir kısmını kendisi saptar. Adaletle davranmazsa «adalet ondan uzak» olur ve «doğruluk ona erişmez». (Doğruluk, alçaklık aşamasına dek kendini aşağılatmaz ki!) Kişi karanlık işlerini beğendiye boşu boşuna bir ışık parıltısı beklemesin. Yaşamından hoşnut değilse, geçmişini araştırsın. Hangi günahlar şimdiki durumuna yol açtı? Hangi davranışlar şimdiki durumunun eksikliklerine neden oldu? Kişi günah işlemeyi seçebilir, ama günahın başına getireceği felaketleri seçemez. «Bundan ötürü», günahattan dönmeyen kişiler için korkunç sözlerdir.

biz: Daniel'in daha sonraları yaptığı gibi Yeşaya da halkının adına «biz günah işledik» diye itiraf etti (59:9-15; Daniel 9:5[-15])). Kişinin günahattan dönmesi, Tanrı'nın günahı bağışlamasını ve olayları iyiliğe çevirebilmesini olanaklı kılar (Daniel 9:[5-15],16-21).

Yeşaya'nın itirafında günahattan dönmek ve bağışlanma dilemek için gerekli bütün öğeler bulunur.

1. Günah Tanrı'nın öfkesini uyandırır, insanlara yardım etmemesine neden olur (59:9,11).

2. Günah, ruhsal karanlık ve şaşkınlığı oluşturur (59:9,10).

3. Günah ve sonuçları, insanları kederlendirir (59:11).

Tecavüz edilmiş vicdan, sahibine işkence eder. Tanrı insanın işlediği günahları unutmamasına izin vermez («Fesatlarımızı ise, onları biliriz» [59:12]).

4. Günah, günah işleyeni utandırır.

5. Günahattan dönerek bağışlanmayı dileyen, günahlarını teker teker itiraf eder (59:12-15).

Günahın doğal sonucu kederdir. Günahından arınmadan kederden özgür olmaya çalışan kişi, ruhsal ilkeleri çiğneyerek bozguna uğrar. Kişiyi günahından uzaklaştırmayan herhangi bir ayin ya da etkinlik, ruhsal bir eylem sayılmaz (Yoel 2:13).

adalet bizden uzak: Adalet, adaleti izlemediği için Yahuda'dan uzaktı. Tanrı Yahuda'nın düşmanlarını yenmiyordu.

koyu karanlıkta yürüyoruz: (50:10)

59:10 körler gibi duvarı el yordamıyla arıyoruz: İnsanlar gözlerini doğruluk aramak için kullanmazsa, Tanrı'nın onlardan görme yeteneğini almaya hakkı yok mu (Tesniye 28:29)? Peygamberler sık sık İsrail'in körlüğünden söz ederdi (29:10,18; 35:5; 42:16). Tanrı'nın göz önüne serdiği kutsal ilkeleri görmemek için yüz çeviren kişi sürçmez mi? Tanrısal bilgiyi geri çevirerek belalarla karşılaşmayacağını nasıl düşünebilir?

öğleyin ... sürçüyoruz: Işık eksik değildi, ama Yahudalılar'ın karanlık işleri gözlerini kararttı, ışığı göremediler. Günahın en acı sonuçlarından biri kişinin ruhsal algılama yeteneğini azaltmasıdır. Gerçekler belirgin biçimde akılda kalmaz. Keskinlik zeka yerini karışıklığa bırakır. Kötülük iyilik olarak ve iyilik kötülük olarak anlaşılır.

ölüler gibiyiz: Tanrı'nın yaşam ilkelerini hor gören, ruh açısından ölüdür. Ruhça ölü olmak demek, Tanrı'yla sonsuz, kutsal bir ilişki içinde olmamak demektir. Babil sürgünündeki Yahudiler'in durumu ölülerin kemiklerine benzetiliyordu (Hezekiel 37:1-2,11).

59:11 hepimiz ayılar gibi homurdanıyoruz: Yahudiler adalet ve kurtuluş onlardan uzak olduğu için duydukları üzüntüyü inlemelerle belirtmekten kendilerini alamadılar (38:14 ile karşılaştırın). Ne var ki, yalnız durumları için değil, iğrençlikleri için de üzüntü duyuyorlardı (59:12-15).

«Homurdama» olarak Türkçe'ye çevrilen İbranice'deki fiil çoğunlukla denizin gürlemesi için kullanılır (17:12; 51:15; Yeremya 6:23; 50:42; 51:55); köpeğin uluması için de kullanılmıştır (Mezmun 59:6,14).

kurtuluş bekliyoruz, bizden uzak: (9:1)

59:12 Senin karşında günahlarımız çoğaldı: Yaşamda en önemli sözler, kişinin günahlarını Tanrı'ya itiraf etmesidir. Ölümden kurtuluş, Tanrı'nın kutsallığını yansıtan yaşamın yeniliğinde yürümenin başlangıcıdır.

suçlarımız bize karşı şahadet ediyorlar: Kaç yüz yıldır Yahudiler suçlarının kendilerine karşı tanıklığını duymazlıktan geliyordu! Oysa bu yalanlanamaz bir kanıttı. Bir tek günah yüzünden vicdan protesto etmez mi? Bu protestoyu bahanelerle susturmayan kişilere ne mutlu! «Kabahatlerini örten başarılı olmaz, ama onları itiraf edip bırakan merhamet bulur» (Süleyman'ın Meselleri 28:13).

onları biliriz: Vicdanın özelliği gereği, sahibinin günahlarını ona unutturmaz. Kişiyi ya suçluluk duygusu nedeniyle yılgınlığa uğratar ya da onu Tanrı'dan bağışlanma dilemeye yöneltir. Tanrı'nın her insana verdiği vicdan aslında çok değerli bir armağandır. «Suçlarımı kabul ediyorum» sözleri, Tanrı'nın itiraf edeni bağışlaması için anahtardır (1. Yuhanna 1:9).

59:13 Rabbi inkarettik: İsraililer Tanrı'nın, antlaşmanın maddelerini tutmasını haklı olarak bekliyorlardı. Ne var ki antlaşma, İsraililer'in de belirli koşullara uymalarını şart koşuyordu. Eğer beklemedikleri gibi Tanrı antlaşmayı tutmadıysa, İsraililer nedenini kendilerinde aramalıydı: Tanrı'yı inkar ettiler (48:8; Yeremya 2:19,20). Bu iğrenç günah için de Tanrı'nın kayrayla sağladığı bir çare vardır.

Petrus'un öğrendiği gibi İsa Mesih'i inkar edenin bağışlanma dilemesi, Tanrı tarafından bağışlanması için yeterlidir (Yuhanna 18:15-18, 25-27; 21:15-19).

zorbalık ve isyan sözü söyledik: İnsanların Tanrı'yı inkar etmelerinin bir sonucu da birbirlerine hainlik etmeleridir. Tanrı'ya bağlı olmayan, Tanrı'dan daha değersiz bir varlığa bağlı olmaya kendini zorlamaz.

59:14 hak geri çevrildi: (10:1)

şehrin meydanında hakikat sürçüp düştü: Gerçek tepelenir, çiğnenirdi. Onu kaldıran yoktu, hiç kimse onu kenara bile çekmedi. Gerçek, delik deşik oluncaya dek meydanda bırakıldı.

doğruluk içeri giremiyor: Gerçeğin ezildiği ortamda doğruluk bulunamaz. «Yol, gerçek ve yaşam Ben'im» Diyen, Laodikya'nın kapısının dışında kalıp uzun uzun kapıyı çalıyordu (Vahiy 3:20). İnsanlar gerçeği ve Gerçek Olan'ı kabul edinceye dek Tanrı'yla paydaşlıkları olamazdı. Gerçeği tanımayanlar nasıl kendi doğruluklarını savunur! Şaşılacak şey! «Benim ne günahım var?» diye öfkelenerek sorarlar. Ruhsal gözleri kör olanların durumu ne acıklıdır!

59:15 Hakikat bulunamıyor: Gerçek, toplumsal ilişkilerin, ahlaksal yasanın temelidir. Tanrı gerçeği halk arasında aradı. Bulunabilseydi Tanrı onu bulurdu. Ne var ki, O bile gerçeğin hiçbir izini bulamadı. Kurtaran Sion'a geldikten sonra bu durum artık bir daha olmayacaktır (59:20).

1. Gerçek, adaletin temelidir.

Musa İsrail'i yönetecek önderleri seçerken gerçek adamları aradı (Çıkış 18:21).

2. Gerçek, sevginin ve sevecenliğin temelidir.

Sevgi gösterme arzusu, gerçekten bağımsızdır. Ne var ki, arzu etkin olunca, gerçek eyleme sınır koymalıdır:

- Örneğin, bir kişi başkasını övmek ister. Eğer övgü yerine sitem gerekiyorsa, övgüler gerçeği yalanlar. Yapılan yanlışlar övgüyle ödüllendirilir ve insan yanlışlığı sürdürmesi için isteklendirir. Ya da bir kişiye övgü yaraşmamasına karşın gereğinden çok övülürse, o düşük bir ölçütle yetinmeye isteklendirilir. Övgü gerçeği yansıtmalıdır.
- Örneğin, biri bir yoksula yardım etmek isterse, önce onun gerçek durumunu saptamalıdır. Kendi emeğiyle yoksulluğunun tümünü ya da bir kısmını giderebilecekken başkalarından aldığı yardım çalışma arzusunu söndürürse, verilen yardım tanrısal ilkelere uygun olmaz (2. Selanikliler 3:10). Yoksul görünenin başkalarının gözünü boyamasına izin vermek gerçeğe uygun değildir.

3. Gerçek, Tanrı'nın kabul ettiği tapınının temelidir.

Tanrı'nın kim olduğu, nitelikleri, Kendisine tapınanlardan neyi beklediği Kutsal Yazı'da bildirildi. Bu bildiriye göre Tanrı'ya yaklaşılmalıdır (Yuhanna 4:24).

şerden çekinen kendisini soyduruyor: Halk arasında kötülüğü bırakan zarar eder diye sapık bir inanç vardı. Tanrı'nın bakış açısını benimsemeyen bir kişi, beyazı siyah, büyüğü küçük olarak, herşeyi ters ve altüst görür. Çevresindeki herkes aynı durumda değilse onun deli olduğunu sanarlar. Ne var ki, birbirlerini normal karşılar ve onları uyaracak kimse kalmaz.

Rab gördü: Tanrı görmez mi?! İyi ki Tanrı durumu yoklamak için zaman harcadı, gördüğünü düzeltmek için girişimde bulundu. Yoksa insanların ümitsiz iğrençlikten kurtulmalarına hiçbir çare olmayacaktı. İsrail, Tanrı'dan ayrılmış durumuyla tüm ademoğullarının çaresizliğini simgeledi.

adalet yokluğu gözlerinde kötüydü: Adalet, Tanrı'nın özniteliklerinden biridir. Adaletin halk arasında görünmemesi, korkunç bir eksiklikti, Yahuda'daki tanrısızlığın kapkaranlık bir belirtisiydi (59:3,4,7,9'la ilgili notları inceleyin).

59:16 adam olmadığını gördü: Tüm Yahudalılar ya kötülüğe dağılmıştı (Yeremya 5:1,2) ya da kötülüğe karşı ses çıkaramayacak kadar güçsüz ve isteksizdiler. Kendini günahla lekelememiş, halkının temsilcisi olarak günahlar için çare bulabilecek hiç kimse yoktu. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın özniteliklerini sürekli yansıtamadı (Romalılar 3:23).

1. Hiçbir insan başkasını kurtaramaz.

Ademoğulları günahliliklerine aldırış etmeyerek bilimle, eğitimle, ekonomi politikle, zihinsel ya da ahlaksal felsefeyle, törensel ya da sanatsal yöntemlerle yaşadıkları ortam için toplumsal çözümler bulmaya uğraşırlar. Ne var ki, bu gibi uğraşların sonucu çok sınırlıdır ve ruhsal bozukluğu düzeltmek için etkisizdir. Bunun için Tanrı «**ahlaksız ortamı dipten arındırabilen adamın** bulunamadı»ğını bildirir.

2. Yalnız Tanrı insanı kurtarabilir.

Kurtarıcı evrenin dışından gelmeli (52:3 ve 55:1'le ilgili notları inceleyin), aynı zamanda insanlardan biri olmalıydı. Tüm tarih boyunca İsa Mesih'ten başka bu koşulları yerine getirebilen biri olmadı. Her insanın karar vermesi gereken soru şudur: Günahın yargısından ve gücünden kurtulmak için bir insana mı yoksa Tanrı'ya mı güvenecektir?

3. Tanrı insanların buldukları büyük sıkıntı ve tehlikeyi, kurtulmaları için kayra olanağına çevirir (Mezmun 50:15).

4. Tanrı insanları kurtarmak için insanları kullanır.

- İnsan soyunu günahından kurtarmak için insan bedeni almış İsa Mesih'i kullandı.
- İsrail'i Mısır'dan kurtarmak için ve Yasa'yı bildirmek için Musa'yı kullandı.
- İsrail'i yargılamak için düşmanlarını kullandı.
- İsrail'i sürgünden döndürmek için Koreş'i kullandı.
- Kurtuluş Müjdesi'ni dünyaya bildirmek için Mesih inanlılarını kullanır.

Ulusunu yenileştirecek ve düzelterek bir adamın bulunamaması şu gerçekleri anımsatır:

- İnsan soyu, günaha satılmışlığı yüzünden ümitsizdi. İnsanlar, soylarını günahattan kurtaracak hiç kimseyi ortaya çıkaramadı.
- Tanrı'nın insan soyuna acıması, O'nun günahattan kurtuluşu sağlamasıyla sonuçlandı.
- Tanrı-Kurtarıcı'nın öznitelikleri kutsaldır.
 - Doğruluğu (59:16)
 - Adaleti (59:17)
 - Günah için eksiksiz çaresi -- kurtuluş tasarısı (59:17)
 - Günaha karşı öfkeli/öcü (59:17)
 - Dayanma gücü (59:17)

şefaathçi bulunmadığına şaştı: Duada bile kötülüğe karşı direnen yoktu. Tanrı'nın onlar için araya girmemesine homurdanıyorlardı (58:3). Ama Tanrı onları, kendilerine yardım etmek için el kaldırmamakla suçluyordu. Gedikte kalan yoktu (58:11; 63:5; Hezekiel 22:30-31; 3:16-21; 33:3).

şaştı: «Şaştı», Tanrı için bir antropomorfizm olarak anlaşılır (63:5).

Kendisi için: Tanrı İsrail'i onun doğruluğu için kurtarmadı (Tesniye 9:5). Ancak düşmanlarının kötülüğünü durdurmak için ve vaatlerini esirgememek için girişimde bulundu. Şimdiki dönemde de insanların durumu değişmedi. Tanrı önünde hiç kimse doğru sayılamaz, O'nun kayrasını kazanamaz. Ne var ki, Tanrı O'nun acımasına ve sevgisine güvenerek günahından dönen ve Kurtulmalığı'nı kabul edenlere Kendi doğruluğunu armağan eder. Bu doğruluk, «Mesih'e imanla Tanrı'dan gelen ve imana dayanan doğruluk» olarak açıklanır (Filipililer 3:9).

bazusu: (33:2; 40:10; 51:5,9; 53:1; 63:5; Mezmur 98:1)

doğruluğu, Kendisine o destek oldu: Tanrı'nın doğruluğu eksik olmadığı için O, halkını kurtarmak için uygun günü ve düşmanlarını cezalandırmak için uygun zamanı ve gereken dereceyi tam kestirebilir.

59:17 Tanrı'nın savaş giysisi, Mesih inanlılarının savaş giysilerine örnek oldu (Efesliler 6:14-17; 1. Selanikliler 5:8). Ne var ki, Tanrı'nın oç alma giysisi bir istisnadır, çünkü oç yalnız Tanrı'ya özgüdür (Romalılar 12:19). Saldırma silahı soluğudur (59:19), savunma silahları ise şunlardır:

1. Adalet göğüslüğü (Yeremya 23:5)
2. Kurtarış başlığı
3. Öç alma giysisi (66:15,16; 2. Selanikliler 1:8-10; Vahiy 19:11-21)
4. Gayret kaftanı (Mezmur 69:9; Yuhanna 2:15-17)

Kimileri, Tanrı için çaba gösterir. Ne var ki, çabaları bilgiye göre değildir (Romalılar 10:2; Filipililer 3:6). Başkaları ise, Tanrı'nın onaylayabildiği etkin bir içtenliği anlar, benimser ve uygular (2. Korintliler 7:11; 9:2).

59:18 işleri nasılsa ona göre: Bu cümle, Tanrı'nın günahlılar için yargı yöntemini -- günahlara karşılığını verme yasasını -- bildirir (Mezmur 28:4,5; Yeremya 15:2; 43:11).

Kendi hasımlarına kızgınlık ...: Ne yazık ki, Tanrı'nın hasımları Kendi ev halkındandı (Mezmur 21:8; Mika 7:6; Matta 10:36). Düşmanları ise, O'nun halkını ezenlerdir (1:24).

ceza ödeyecek: Olaylar gelecekte gerçekleşecek olmasına karşın 59:16,17'de gerçekleşeceğine kuşku olmadığını vurgulamak için geçmiş zaman kullanılır (9:1; 14:27; 24:16; 32:10; 34:6; 37:25; 40:2 ve 51:3'e de bakın). «Ödeyecek» fiilinden başlayarak 59. bölümün sonuna dek gelecek zaman kullanılır.

adalar: Adalar, uzak ülkeler; özellikle ilkin Asur, sonra Babil olarak İsrail'i ezen uluslar anlamına gelir (11:11; 13:22; 41:1; 42:12).

59:19 garptan, şarktan olanlar ... Rabbin isminden ... korkacaklar: (45:6; 66:18; Tesniye 28:58; Nehemya 1:11; Mezmur 86:11; 102:15; Mika 6:9; Malaki 1:11)

o sular ki, Rabbin soluğu onu sürüyor: (2. Samuel 22:16; Mezmur 18:15; 33:16; Yeşaya 11:4; 30:27,28,33)

59:20 Kurtaran gelecek: Yeşaya, İsrail'i ezenlerin ceza görecekleri ve Kurtaran'ın geleceği zamanları birbirinden ayırmadı. Aradaki zamanı görmeden bu iki olayı tek bir olay olarak çizdi.

Kurtaran: Kurtaran İbranice'de «goêl»dir (41:14 ve 54:5'le ilgili notları inceleyin). «Goêl» -- en yakın akraba-kurtarıcı -- İsa Mesih için bir ilkörnektir. Hatta Pavlus, «Kurtaran»'ın İsa Mesih olduğunu belirtti (Romalılar 11:26,27). Yasa'ya göre

1. «Goêl» yakın akraba olmalıydı (Levililer 25:48-49; Rut 3:12-13; Galatyalılar 4:4; İbraniler 2:14-15).
2. «Goêl» bedeli verecek ve yakın akrabalık görevinin tümünü yerine getirecek durumda olmalıydı (Rut 4:4-6; Yeremya 50:34; Yuhanna 10:11,18).
3. «Goêl», hem insanları hem de miraslarını, bedelini vererek geri satın almalıydı (Levililer 25:25,48; Galatyalılar 4:5; Efesliler 1:7,11,14).
4. «Goêl», adalette saptanmış bedelin karşılığını ödeyince insan ya da mal yabancıların elden kurtulur (Levililer 25:27; Galatyalılar 3:13; 1. Petrus 1:18-19).

Kurtaran kime gelir:

1. Sion'a (46:13; 62:11; Obadya 1:17; Zekarya 9:9).

Tanrı Sion'a döndükten sonra Sion'un «**gerçek kenti**» olarak tanıtılması ilginçtir (Zekarya 8:3). «**Gerçek kentinden**» **Gerçek Ruh**'un inanlılarla birlikte sonsuzluğa dek kalmak için geleceği (Haberciler'in İşleri 1:4,5), **Gerçek Ruh**'un inanlıları **Gerçek Söz**'le kutsal kılacağı (Yuhanna 17:17; Romalılar 11:26) vaat edildi. Burada göz kamaştırıcı bir uyum belirlenir.

Pavlus, Kurtaran'ın Sion'dan geleceğini bildirdi. Demek ki, İsa Mesih hem Sion'dan (yani, İsrail halkından) gelir hem de Sion'a gelir. Kutsal Yazı, bu iki gerçeği destekler (Mika 5:2; Zekarya 9:9).

2. Yakup'ta günahlarından dönenlere.

Pavlus, Kurtarıcı'nın «Yakup'un soyundan tanrısaymazlığı kaldıra»cağını bildirdi (Romalılar 11:26). Demek ki, Tanrı insanları günahattan dönmeye isteklendirir. O bunu yapmazsa, çoğu kişi günahlarının içinde sürünmekten hoşlanmayı sürdürür.

Tanrı günahlıları bağışlamaya hazırdır, ama acaba günahlılar bağışlanmaya hazırlar mı? Tanrı bir Kurtarıcı'yı gönderdi, ama İsa Mesih'in çağdaşlarına ilişkin söyledikleri günümüzde yaşayanlar için de söylenebilir: «Yaşam bulmak için bana gelmek istemiyorsunuz» (Yuhanna 5:40). İnsanlar günahattan dönmeyerek, İsa Mesih'i tek Kurtarıcı'yı kabul etmeyerek kendilerini sonsuz ölüme mahkum etmektedir.

Günahından Tanrı'ya dönmekten söz eden kişi, başkalarına karşı suç işlememelidir (59:3-8 ayetleriyle ilgili nota bakın). Çarmıhın düşey ve yatay direkleri oluşu gibi doğru kişinin hem düşey (Tanrı'yla) hem de yatay (başkalarıyla) ilişkileri, Tanrı'nın kutsallığını yansıtan koşullara uygun olmalıdır.

Kurtaran nasıl ve ne zaman gelir:

1. Kurtulmalık ile gelir (Yeşaya 53. bölümünü inceleyin).
2. İnanlılar topluluğunun sayısı tamamlanınca gelir (Romalılar 11:25,[23-29]).

59:21 onlarla ahdim şudur: Tanrı peygamberlere, sonu olmayacak bir egemenlik kuracağını bildirdi (2. Samuel 7:12,13,16; Mezmur 48:8; 89:34-37; Yeremya 31:31-37; 32:39,40). Tanrı'nın insanlarla yaptığı antlaşma, tüm dünyanın günah borcunu ödemiş olan Mesih İsa aracılığıyla gerçekleşmiştir (9:6,7; 55:3'teki notu inceleyin; Yuhanna 14:6; İbraniler 2:13b), İsa Mesih'in kanına sığınmışlardır (1. Yuhanna 1:7). Eski Antlaşma'daki tüm kurbanlar ve ayinler bunu simgeler; Yeni Antlaşma bu gerçeği daha ayrıntılı olarak açıklar (Koloseliler 2:16,17; İbraniler 10:1).

«Mesih İsa'yı duymamış olanlara ne olacak?» diye sormak yerindedir. Bunu yanıtlamak için insansal mantık eksik kalır. Her konuda ölçüt ve eğitmen olan Kutsal Yazı araştırılmalıdır.

1. İlk ilke şudur: Tanrı, «hiç kimsenin mahvolmasını istemez Tersine, herkesin günahından dönmesini özler» (2. Petrus 3:9b). Tanrı'nın vaadi Eski Antlaşma'nın sayfalarından da okunur: «Bütün yüreğinizle Beni arayınca bulacaksınız. Kendimi size buldurtacağım» (Yeremya 29:13,14).
2. Sonra, Romalılar 1, gereken bilginin temelini atar: «Çünkü Tanrı'ya ilişkin ne varsa onlara belirgindir. Çünkü Tanrı onlara açıklamıştır. O'nun göze görünmeyen nitelikleri -- başlangıcı, sonu olmayan gücü ve tanrılığı -- dünyanın yaratılmasından bu yana yapılan işlerden anlaşılmakta ve açık açık görülmektedir. Onun için, hiç özürleri yoktur. Çünkü Tanrı'yı bilmelerine karşın, O'nu Tanrı niteliğinde yüceltmediler, ne de teşekkür sundular. Tam tersine, tasarılarında boş savlara kapıldılar ve anlayıştan yoksun akılları kapkaranlık oldu. Bilgelik tasarlarken akılsızlığa sürüklendiler. Ölümsüz Tanrı'nın yüceliğini ölümlü insana, kuşlara, dört ayaklı yaratıklara ve sürüngenlere benzer şeylerle değiştirdiler. Bu nedenle, Tanrı onları yüreklerinin tutkusunda iğrençliğe teslim etti; bu işlerle kendi aralarında bedenleri aşağılansın diye. Onlar Tanrı'nın gerçeğini yalanla değiştirdiler. Yaradan'dan çok yaratığa tapındılar, ona hizmet sundular.... Tanrı'yı bilme aşamasına gelmeyi onaylamadıklarından, Tanrı onları uygunsuz işler yapmaları için onaylanmayan düşünceye teslim etti (Romalılar 1:19-25,28).

Bu ayetlerden ne öğrenilir?

- a. Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri, sonsuz gücü ve tanrılığı, yaratılışa bakarak anlaşılır! Örneğin,
 - 1). Yaratılışın düzeni:
Doğada her bitki, her hayvan ve insanlar kendi cinsine göre türer. Mevsimler yenilenir. Yıldızlar, güneş ve ay, yollarını izler, v.b. Düzen kendiliğinden oluşmaz. Düzenin arkasında bir düzenleyici bulunur. Yaratıldığı düzeni oluşturan unsurlara ve ululuğuna bakıldığında, Düzenleyici'nin olağanüstü akıl ve yetenekleri olması gerektiği görülür.
 - 2). Yaratılışın güzelliği:
Bitkilerin sayısız çeşitlerinde ayrı ayrı desenler, ayrıntılar, süslemeler bulunur. Hayvanların ayrı ayrı cinsleri, nitelikleri, içgüdüleri; insanı hayranlık içinde bırakır. Bu denli çok ve güzel ayrıntılara önem veren ve onları oluşturabilen bir Yaradan'ın yetenekleri (gücü ve akli) sınırsız olmalı. Ayrıca bu kadar zahmet etmesinin nedeni ne olabilir? Sevgisini mi belirtmeye çalışıyor? Kime? İnsanlara mı? Niye?
 - 3). Ceza:
Üstün güzelliğine karşın, yaratılıştaki çürüme özelliği açıktır. Yaprak dökülür, çiçek solar, hayvan ve insan hastalanır, ölür. Bu aksilik bir cezaya benzer. Bu ceza nedendir? Ceza, bir ölçüt tutulmayınca verilir. Yaradan'ın mı ölçütleri tutulmadı? Bu soru, «Yaradan'ın ölçütü ne olabilir?» sorusuna yol açar.
- b. Tanrı, insanların bu ilkeleri yaratılıştan kavrayabilmelerinin olanaklı olduğunu bildiği için insanları sorumlu tutar. «Özürleri yoktur» der.
- c. İnsanlar doğadan öğrenebildikleri ilkeleri kabul etmezlerse, Tanrı onlara daha çok bilgi vermek zorunda değildir. Kişi, «Yaradan'ın ölçütü nedir, ona nasıl uyum sağlayabilirim?» gibi soruları sorarak Tanrı'yı hoşnut etmek istediğini belirtmezse ya da tam tersine bunlarla hiç ilgilenmezse, Tanrı ona kurtuluş tasarısıyla ilgili ayrıntıları bildirmekten sorumlu değildir. Bu adaletsizlik midir? Hayır, Tanrı herkesin kurtulmasını ister ve O'nu arayan herkes O'nu bulacaktır. Tanrı'nın doğada öğrettiğine aldırış etmeyen insanlar, Tanrı'yı aramadıklarını belirtmiş bulunurlar.

ç. Bu tutum şöyle sonuçlanır: «Tanrı'yı bilmelerine karşın, O'nu Tanrı niteliğinde yüceltmediler, ne de teşekkür sundular. Tam tersine, tasarılarında boş savlara kapıldılar ve anlayıştan yoksun akılları kapkaranlık oldu.... Tanrı'yı bilme aşamasına gelmeyi onaylamadıklarından, Tanrı onları uygunsuz işler yapmaları için onaylanmayan düşünceye teslim» eder (Romalılar 1:21,28).

İki itiraz duyulur:

a. Eğitimsiz insanlar, bu ilkeleri kendi kendilerine düşünemezler.

Yanıtı: Tanrı, anlayışa kavuşmalarını sağlar. İnsanların ruhsal bir anlayışa kavuştukları an, Tanrı'nın onlara gerçeği kavramaları için yardım edeceğine kuşku yoktur.

b. Her köşe başında bir kilise bulunan ülkelerde yaşayanların, Mesih İsa'nın adı duyulmamış bölgelerdekilerden çok gerçeğe ulaşma olanağı vardır.

Yanıtı: Tanrı'nın gözünde olanakları eşittir, çünkü her iki durumda da bildirilen bilgiyi kabul etmek gerekir. Kiliselerin bol olduğu bölgelerde ne yazık ki Mesih İsa'yla ilgilenen kişiler sayılıdır. Kilise olmayan bölgelerde birden bire kiliseler kurulsaydı, oraların halkları kiliselere gerçeği öğrenmeye koşacaklar mıydı?

3. İnsanları günahattan kurtarmak için Mesih İsa'nın ölümünden başka bir olanak olsaydı, O ölmezdi (Matta 26:38-39; Markos 14:34-36; Galatyalılar 2:21) ve Kendisinin Baba'ya giden tek Yol olduğunu ileri sürmezdi (Yuhanna 14:6).

4. Kimileri, Mesih İsa'yı duymamışların kurtulup kurtulmayacaklarının, yaptıkları işlere bağlı olduğunu ileri sürer. Bu kesinlikle yanlıştır. Bu sorunu çözmek için yalnız Tanrı'nın Kutsal Sözü'ne dayanılmalıdır. Kutsal Yazı, «Deniz kendisindeki ölüleri verdi, ölüm ve ölümler ülkesi kendilerindeki ölüleri verdiler. Herkes yaptıklarına yaraşır biçimde yargılan»acak diye bildirir. «Adı yaşam kitabına yazılmamış», yani İsa Mesih'i kişisel Kurtarıcı olarak kabul etmemiş, «olan herkes ateş gölüne atıl»acaklarına ilişkin hiç kuşku bırakmaz (Vahiy 20:13-15).

senin üzerinde olan Ruhum ve ağzına koyduğum sözlerim ... ağzından ... ayrılmayacak:
Yine bu ayette sonsuzluktan olan iki gerçek görünür:

1. Kutsal Ruh sonsuza dek inanlılarla birlikte kalmak için gelecekti (Yuhanna 14:16; Romalılar 8:9).

2. Kutsal Ruh, Kutsal Yazı'yla sıkı bir ilişki içindedir. İsa Mesih bunu daha ayrıntılı olarak açıkladı: «Size söyleyecek daha çok şeyim var. Ama şu anda bunlara katlanamazsınız. Oysa O -- Gerçek Ruh -- gelince, sizi tüm gerçeğe yöneltecektir. Çünkü kendiliğinden konuşmayacak, duyduklarını söyleyecek ve ileride olacakları size bildirecek. O beni yüceltecek, çünkü benim olandan alıp sizlere bildirecek. Baba'nın her nesi varsa benimdir. Bu nedenle benimkinden alıp sizlere bildirecek dedim» (Yuhanna 16:12,15).

Kutsal Ruh, «Gerçek Ruh» olarak tanıtılıyordu ve Mesih inanlılarını «her gerçeğe yöneltecektir». Neyle, nasıl mı yöneltecek? Bunun yanıtını Mesih İsa'nın duasından öğrenilir: «Onları gerçek aracılığıyla kendine ayır. Senin sözün gerçektir» (Yuhanna 17:17). Kutsal Yazı'nın aracılığıyla Kutsal Ruh inanlıları tüm gerçekle donatır. Bu ulu ilke ta Yeşaya'nın zamanında biliniyordu. Ne yazık ki, bugünlerde unutulmaktadır! İnsanlar gerçeği aramak adına Kutsal Yazı'yı araştırmak zorunda kalmamak için yapmadıkları şey, gitmedikleri yer, sormadıkları soru ve denemedikleri çare kalmadı. Rüyalara mıymış, gelenek miymiş, söylenti miymiş, büyücülük müymiş, bilim miymiş, hepsi Tanrı'nın kutsal bilgeliğinden üstün tutulur.